

Јован Б. Душанић-Липљански, *Горостас из Сарајева Глигорије М. Јефтановић и његово доба*, Архив Републике Српске, Удружење архивских радника Републике Српске, Историјски архив Града Новог Сада, Бања Лука 2024, 232 стр.

Публицистичко дело Јована Душанића посвећено Глигорију М. Јефтано-вићу (7.2.1840–15.3.1927) издавачки је подухват архива и архивских радника Републике Српске из Бање Луке и Новог Сада.

Глигорије Јефтановић је српски трговац, велепоседник и народни вођа великог угледа и значаја за српску историју. Рад је реafirмисао улогу лично-сти Глигорија Јефтановића на прелому векова и великих политичких ломова везаних за османску власт, аустроугарску окупацију, анексију, балканске ратове и Први светски рат.

Први део, *Порекло и преци* (15–50), указује на развој породице, на значај Хаци Петра Јефтановића, Манојла П. Јефтановића, сестара и браће Глигорија М. Јефтановића. Други део, *Глигорије М. Јефтановић* (51–148) приказује раздобље турске власти, аустроугарске окупације, ослобођење и уједињење. Трећи део, *Потомци* (149–228), прати живот кћери и синова Глигорија М. Јефтановића и указује на значај културе памћења. Аутентичност рада одражавају фотографије из породичне збирке Јефтановић.

Аутор је рад подредио резултатима истраживања историчара од ауторитета, занемаривши архивска истраживања и примарне историјске изворе. Значајно место припада породичним дневницима, албумима, разгледницама... Мотив за писање била је намера да се утврђивањем чињеница из културног, политичког, верског и привредног живота очува култура памћења. Глигорије Јефтановић је најугледнији изданак сарајевске српске трговачке елите која је држала трговину у Босни и Херцеговини и била носилац живота у Сарајеву. Јефтановићи су добротвори српског школства, цркве и културе. Глигорије Јефтановић је савременик османске, аустроугарске и југословенске власти. Богатство је увећавао захваљујући знању и трговачкој спретности да улаже у некретнине. Први је председник Српског певачког друштва *Слога*, председник Управног одбора *Босанске виле*, основао је Друштво за потпомагање сиромашних ђака и *Просвјету*.

Саградио је крајем 19. века модеран хотел *Европа*, у којем су одседали путници различитих занимања и намера. Поседовао је циглану на Кошеву, кре-

чану у Хаџићима, бројна стоваришта робе, један је од оснивача Српске народне банке, Српске штедионице у Сарајеву, власник *Српске ријечи*, штампарије... Стицање иметка није спутало његово национално ангажовање. Познато је добротинство сарајевских трговаца Јефтановића, Деспића, Петровића... Трговачке породице у турско доба живеле су модерним животом, осећало се у Сарајеву присуство Беча и других модерних градова. У њиховим кућама наступају позоришне дружине, приређују се солистички наступи и хорска музика певачких друштава. Сачувао се код српске грађанске елите смисао за дипломатско деловање на темељима светосавља, немањихке државне традиције и косовског завета. Развили су покрет за црквено-школску аутономију (1896–1905), путем подношења царских меморандума у Беч, представки цариградском патријарху. Лични контакти везани су за сферу трговине, националног рада, политике, културе, делују изван Босне и Херцеговине, путују из Сарајева у Нови Сад, Сремске Карловце, Будимпешту, Беч, Цариград... Велика трезвеност духа темељила се на пословном искуству стеченом короз више деценија рада на пољу трговине. Водеће личности српског јавног живота спремне су да, науштрб националног рада, подреде породични посао. Био је потпредседник Великог управног и просвјетног савјета у Сарајеву од 1905. до 1914. Заслужан је за настанак Српске народне организације, највеће странке у Сабору. Јефтановићи су током Првог светског рата доживели погром и суђења за велеиздају, а после рата се враћају на јавну сцену. Глигорије је члан Народне владе БиХ, Привременог народног представништва Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Страдању српске грађанске класе допринела је током Другог светског рата геноцидна Независна Држава Хрватска. Идеолошка искључивост Титове државе убрзала је одлазак потомака Јефтановића. Уништено је грађанско друштво спремно да препозна националне потребе српског народа и улаже капитал у корист цркве, школе, културних и просветних друштава.

Рад Јована Душанића подсећа нас на значај националне борбе српског народа у Босни и Херцеговини. Глигорије Јефтановић је изузетна личност и уверени смо да ће бити тема нових издавачких подухвата. Архивска грађа у више архива може у већој мери допринети осветљавању и разумевању улоге Глигорија Јефтановића у Босни и Херцеговини.

*Др Мара Шовљаков
Футог*